

Anna Zellma
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Autoedukacja nauczyciela wychowania do życia w rodzinie wobec wyzwań społeczeństwa wiedzy

Słowa kluczowe: autoedukacja, społeczeństwo wiedzy, nauczyciel wychowania do życia w rodzinie, doskonalenie zawodowe, aktywność edukacyjna, wychowanie do życia w rodzinie, twórczość, szkoła.

Keywords: self-education, the knowledge-based society, Preparation for Family Life of teacher, professional development, educational activity, Preparation for Family Life, creation, school.

Schlüsselworte: Selbstbildung, Wissensgesellschaft, Lehrer für das Fach Erziehung zum Leben in der Familie, Berufsw Weiterbildung, Bildungsaktivität, Erziehung zum Leben in der Familie, Kreativität, Schule.

Aktywność zawodowa oraz związane z nią podnoszenie kwalifikacji i doskonalenie kompetencji zawsze było uznawane za istotny element samorealizacji. Współcześnie wymienione formy działania nabierają szczególnego znaczenia. Badacze podkreślają znaczącą rolę autoedukacji związanej z pracą zawodową. Wyrażają opinię, że w obecnym okresie rozwoju cywilizacyjnego każda aktywność zawodowa wymaga permanentnego doskonalenia w obszarze wiedzy i umiejętności. W sposób szczególny powinnośc ta odnosi się do nauczycieli. Ich praca zawodowa wiąże się wprost z dążeniem do podnoszenia efektywności nauczania i wychowania oraz z wdrażaniem uczniów do kształcenia ustawicznego. Rzetelne wykonanie obowiązków zawodowych wynikających z bycia nauczycielem i wychowawcą wymaga bowiem aktywnego zaangażowania we własny profesjonalny rozwój poprzez różnego rodzaju działania edukacyjne.

W pracy zostanie podjęta próba ukazania autoedukacji, jaką nauczyciel wychowania do życia w rodzinie jest zobowiązany podejmować w związku z wykonywaną pracą zawodową. Realizacja tej powinności wymaga uwzględnie-

nia wyzwań kształtującego się w Polsce społeczeństwa wiedzy. Pozwoli to na wieloaspektową analizę problematyki określonej w tytule opracowania. Punktem wyjścia będzie syntetyczne wyjaśnienie pojęcia „autoedukacja” w ujęciu pedagogicznym oraz krótki opis zjawisk charakterystycznych dla społeczeństwa wiedzy. W tym kontekście zwróci się uwagę na te elementy autoedukacji, które decydują o tym, że jest ona kapitałem nauczyciela wychowania do życia w rodzinie i jako taka w znacznym stopniu warunkuje jakość aktywności zawodowej w społeczeństwie wiedzy.

Autoedukacja w ujęciu pedagogicznym

We współczesnej literaturze poświęconej problematyce autoedukacji brakuje jednoznacznej definicji tego pojęcia. Badacze zwracają bowiem uwagę na różne jego aspekty. Co więcej, rozpatrują „autoedukację” z różnej perspektywy. Najczęściej jednak w literaturze przedmiotu występuje ujęcie pedagogiczne, psychologiczne i socjologiczne autoedukacji. Z uwagi na problematykę określoną w tytule niniejszego opracowania istotna wydaje się definicja „autoedukacji” zaproponowana przez pedagogów.

Analizując literaturę pedagogiczną, można odnaleźć różne propozycje określania „autoedukacji”. Zwykle pojęcie to jest utożsamiane z samokształcaniem. Na przykład Czesław Kupisiewicz i Małgorzata Kupisiewicz stwierdzają, że autoedukacja to inaczej samokształcenie rozumiane jako „proces uczenia się, podejmowany i prowadzony przez jednostkę świadomie, samodzielnie, planowo i systematycznie, zmierzający do wzbogacenia posiadanej przez nią wiedzy i umiejętności o charakterze ogólnym i specjalistycznym”¹. Podobne stanowisko zajmuje Józef Półturzycki. Zdaniem tego autora autoedukacja polega na samokształceniu obejmującym „proces uczenia się, prowadzony świadomie, z możliwością wykorzystania różnych form pomocy innych osób lub instytucji. Jest to proces samodzielnie prowadzonego uczenia się, którego cele, treść, formy, źródła i metody dobiera i ustala osoba ucząca się”². W tym kontekście J. Półturzycki zauważa, że „najbardziej widocznym celem samokształcenia jest zdobywanie wiedzy w zakresie wyraźnie określonym. Zadanie to może się rozвивać i dynamizować, a jego rezultaty mogą doprowadzić także do zmian w osobowości [...]”³. Niemal identyczny sposób określania autoedukacji proponuje Wincenty Okoń, stwierdzając, że idea tego rodzaju kształcenia wiąże się

¹ Cz. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009, s. 15, 159.

² J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń 1999, s. 158.

³ Ibidem, s. 158–159.

„z procesem całkowicie samodzielnego uczenia się, zależnym od osoby je podejmującej. [...] [Jej – A.Z.] cele, treści, warunki i środki zależą od samego podmiotu. [...] Wymaga [...] nie tylko postawienia sobie celu, lecz zarazem pracy i wytrwałości w jego realizacji”⁴. Co więcej, zdaniem W. Okonia właśnie dzięki procesom samokształcenia jednostka pozyskuje nową wiedzę oraz nowe umiejętności i kompetencje związane z codziennym życiem i pracą zawodową⁵. Podobne stanowisko zajmuje Franciszek Bereźnicki⁶. Powołując się na wyżej wymienionych autorów, podkreśla znaczenie samodzielności i dobrowolności w procesie działalności edukacyjnej, którą osoba podejmuje w celu zdobycia nowej wiedzy i nowych umiejętności⁷. Najwięcej miejsca „autoedukacji” poświęca Dzierżymir Jankowski, który to pojęcie wprowadził do polskiej literatury pod koniec XX w. Jego poglądy bazują na wynikach badań pedagogicznych prowadzonych przez różnych (także wyżej wymienionych) autorów. Dz. Jankowski słusznie poszerza zakres znaczeniowy pojęcia „autoedukacja”, akcentując autonomię każdego człowieka i świadome zaangażowanie związane z poszerzaniem wiedzy i kształtowaniem umiejętności oraz osobowościowotwórczy charakter samodzielnego uczenia się. Jego zdaniem „autoedukacja oznacza własną pracę jednostki nad urzeczywistnianiem siebie według jakiegoś ideału lub wzoru osobowego. Ten ideał, jego wyobrażenie lub przyjęty wzór z otoczenia społecznego czy przekazu kultury, odnosić się może do jakichś pojedynczych zakresów antycypowanej własnej indywidualności, co jest częściej spotykane (np. do określonego zasobu wiedzy, umiejętności, sprawności, systemu wartości), lub, co występuje rzadziej, jedynie w jakimś zrębie, zarysie – do jej całości”⁸. Takie rozumienie autoedukacji coraz częściej występuje w opracowaniach współczesnych pedagogów⁹. W definicji zaproponowanej przez Dz. Jankowskiego zawarte są istotne komponenty autoedukacji. Co ważne, zwraca się uwagę na proces, który człowiek podejmuje świadomie i autonomicznie w celu kierowania własnym integralnym rozwojem. Podmiot zaangażowany w autoedukację samodzielnie realizuje wizję samego siebie poprzez podejmowanie różnych form aktywności ukierunkowanych na osiągnięcie postawionych sobie celów. Sam też, niezależnie od presji czynników zewnętrznych (np. innych osób), określa stan-

⁴ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1998, s. 155–156.

⁵ Ibidem.

⁶ F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2001, s. 223–225.

⁷ Ibidem.

⁸ Dz. Jankowski, *Autoedukacja*, w: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, Warszawa 2003, s. 232–233; por. idem, *Autoedukacja wyzwaniem współczesności*, Toruń 1999.

⁹ Zob. np. I. Jabłońska, *Studenci wobec wyzwań współczesnej rzeczywistości a proces autoedukacji*, Edukacja 2007, nr 4, s. 80–85; E.M. Skibińska, *Autoedukacja studentów*, Rocznik Andragogiczny 2006, s. 73–79; W. Wróblewska, *Autoedukacja studentów na uniwersytecie*, Białystok 2008.

dardy własnego rozwoju i autokontroli oraz przyjmuje odpowiedzialność za rezultaty autoedukacji. Ponadto, zależnie od potrzeb osobistych i zawodowych, może korzystać lub rezygnować z zewnętrznego wsparcia (np. osób lub instytucji odpowiedzialnych za kształcenie ustawiczne, prasy, Internetu, telewizji, książek)¹⁰.

We wszystkich wyżej przywołanych definicjach zwraca się uwagę na samodzielne zdobywanie nowej wiedzy i kształtowanie nowych umiejętności. Niewątpliwie są to ważne komponenty autoedukacji. Nie wyczerpują jednak istoty tego rodzaju działalności edukacyjnej. W procesie autoedukacji istotną rolę spełnia bowiem samodzielny, celowy i autonomiczny wkład jednostki we własny rozwój. Tego rodzaju działania pozwalają człowiekowi budować swoją tożsamość, formować dojrzałą i bogatą osobowość, dystansować się wobec różnych wpływów społecznych oraz propagowanych w społeczeństwie sposobów myślenia i działania, a także rozwijać kreatywność. Stąd też w analizach podjętych w niniejszym opracowaniu za istotne uznaje się rozumienie autoedukacji zaproponowane przez Dz. Jankowskiego.

Spółeczeństwo wiedzy – kluczowe tendencje

Pośród różnych pojęć, które często są stosowane w odniesieniu do przemian cywilizacyjnych można znaleźć określenie „społeczeństwo wiedzy”¹¹. Termin ten ma charakter umowny¹². Od lat 90. XX w. powszechnie stosuje się go na określenie procesów i zjawisk zachodzących obecnie w społeczeństwie, a wprost związanych z upowszechnianiem się wiedzy. Niekiedy też badacze posługują się pojęciem „społeczeństwo oparte na wiedzy”¹³. Niezależnie od

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Warto zauważyć, że tego rodzaju określenie często błędnie utożsamiane jest ze społeczeństwem informacyjnym, czyli społeczeństwem technologicznym, w którym kluczową rolę odgrywają technologie informacyjne związane z rozwojem nowych mediów, a zwłaszcza Internetu, dającego łatwy oraz szybki dostęp do różnych informacji, usług, szkoleń i nowych form komunikowania się osób. Zob. szerzej o tym np. w: W. Chmielarz, *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce – wybrane aspekty*, Ekonomiczno-Informacyjny Kwartalnik Teoretyczny 11 (2007), s. 11–36; P. Grabowiec, *Spółeczeństwo informacyjne – zakres i pojęcie*, Przegląd Historyczno-Politologiczny 1 (2008), nr 1, s. 23–32.

¹² Po raz pierwszy termin „społeczeństwo wiedzy” został użyty w 1947 r. przez Norberta Wienera w publikacji na temat relacji między cybernetyką i społeczeństwem. Szczegółowe analizy na temat procesu powstania tego rodzaju społeczeństwa po raz pierwszy podjął Peter F. Drucker. Zob. o tym np. w: P.F. Drucker, *Myśli przewodnie Druckera*, Warszawa 2002; idem, *Zarządzanie w czasach burzliwych. Nowe wyzwania – nowe horyzonty*, Kraków 1995.

¹³ Zob. np. J. Czarkowski, *Spółeczeństwo oparte na wiedzy – nowe obszary zagrożenia wykluczeniem*, Edukacja Dorosłych 2 (2009), s. 39–54; J. Koch, *Spółeczeństwo oparte na wiedzy – wyzwania dla Polski*, http://www.wctt.pl/site_media/upload/downloads/aHRydC0yMDA/htrt-2009-iv_.pdf (10.02.2015), s. 1–2; K. Ślącza (red.), *Spółeczeństwo oparte na wiedzy w dobie globalizacji. Wybrane zagadnienia*, Katowice 2003.

przyjętej terminologii zawsze odwołują się do kapitału ludzkiego, a zwłaszcza do wiedzy jako indywidualnej własności, którą człowiek sam buduje na podstawie informacji zdobywanych z różnych źródeł¹⁴. W tym zaangażowaniu szczególne miejsce zajmuje aktywność intelektualna jednostki¹⁵.

Cechą charakterystyczną społeczeństwa wiedzy jest otwartość i odwaga intelektualna oraz przekonanie o dużych możliwościach człowieka w zakresie zdobywania i wykorzystywania wiedzy¹⁶. W związku z powyższym wytwarzanie i przetwarzanie wiedzy zajmuje centralne miejsce. Zachodzą przy tym wyraźne zmiany w gospodarce. „Dobrem najbardziej pożądanym – jak trafnie zauważa Aleksander Lipski – stała się wiedza, kojarzona w tym kontekście z takimi pokrewnymi terminami jak: kapitał intelektualny, kapitał ludzki, zasoby niematerialne (*intangibles*)”¹⁷. Gwałtowny rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz gospodarki opartej na wiedzy zastępuje tradycyjną produkcję fabryczną¹⁸. W społeczeństwie wiedzy każdy pracownik wnosi do firmy swój własny wkład. Jest nim wiedza, która stanowi istotny element warsztatu pracy. Jednocześnie ta wiedza i umiejętności wszystkich pracowników danej firmy są traktowane jako zasoby, którymi należy zarządzać w celu podnoszenia efektywności organizacji¹⁹. Wiodącą pozycję zajmują tu eksperci, czyli „zróżnicowana grupa ludzi, których łączy stosowanie najnowocześniejszych technologii informatycznych do identyfikacji, analizy i rozwiązywania problemów”²⁰. Dzięki ich aktywności zawodowej zachodzą zmiany w wykształceniu pracowników oraz w rozwoju organizacji jako zespołu „ludzi wiedzy”²¹. Aktywność zawodowa ekspertów zostaje uzupełniona o pracę menadżerów, czyli osób zarządzających organizacją m.in. poprzez stawianie określonych celów i zadań, koordynowanie

¹⁴ Zob. np. ibidem; M. Gruchola, *Spoleczeństwo wiedzy*, Roczniki Wyższej Szkoły Biznesu i Administracji w Łukowie 3 (2007), s. 143–163; J. Tomaszczyk, *Spoleczeństwo informacji i wiedzy*, Praktyka i teoria Informatyki Naukowej i Technicznej 18 (2010), nr 2, s. 20–30; M. Zemło, *Spoleczeństwo wiedzy – kwestia bliskiej czy odległej przyszłości?*, Przegląd Socjologiczny 57 (2008), z. 3, s. 59–77.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ A. Lipski, *Co wiemy o „spoleczeństwie wiedzy”?*, http://www.ue.katowice.pl/uploads/media/11_A.Lipski_Co_wiemy_o_spoleczenstwie_wiedzy.pdf (10.02.2015), s. 1.

¹⁸ Szerzej na ten temat pisze np. K. Beyer, *Od epoki agrarnej po gospodarkę opartą na wiedzy*, http://www.wneiz.pl/nauka_wneiz/sip/sip30-2012/SiP-30-11.pdf (12.02.2015), s. 1–12; L. Craig, L. Moore, *Intellectual Capital in Enterprise Success: Strategy Revisited*, Hoboken-New Jersey 2008; E. Skrzypek, *Jakościowy wymiar zarządzania wiedzą – teoria i praktyka*, http://jmf.wzr.pl/pim/2012_3_1_38.pdf (12.02.2015), s. 1–15.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ J. Rifkin, *Koniec pracy. Schyłek siły roboczej na świecie i początek ery postronkowej*, Wrocław 2001, s. 225.

²¹ Zob. o tym np. w: J. Banasiak, *Najważniejsza jest skuteczność. Praktyczne zarządzanie wiedzą w zespole*, http://csjet.pl/zarzadzanie_wiedza.pdf (14.02.2015), s. 1–11.

potencjałem wiedzy pracowników²². W takiej rzeczywistości miejsce pracy traktowane jest jako organizacja, w której niemal każde zadanie wypełniane jest przez pracowników w zespołach. Zwykle odpowiedzialność za jakość działań ponoszą wszyscy członkowie określonej grupy roboczej. Oni też są zobowiązani do uczestnictwa w poprawie efektywności pracy organizacji²³. Co więcej, od pracowników oczekuje się mobilności, czyli zdolności do podejmowania nowych wyzwań, elastycznego czasu pracy oraz pozyskiwania, modyfikowania, rozwijania, „sprzedaży” wiedzy w formie nowych produktów, usług i technologii przy jednoczesnym posiadaniu własnych aspiracji²⁴.

W związku z powyższym w społeczeństwie wiedzy istotne miejsce zajmują różnego rodzaju działania, które umożliwiają pracownikom podnoszenie kwalifikacji i podejmowanie nowych zadań²⁵. Współcześnie człowiek ma wiele możliwości pozyskiwania informacji i przetwarzania ich, a przez to wzbogacania wiedzy osobistej. Stąd też za istotną cechę społeczeństwa wiedzy uznaje się permanentną edukację w różnej formie (w tym także autoedukację) oraz zastosowanie wiedzy teoretycznej w praktyce²⁶. Z tym wiąże się nowa rola nauki, bez której nie ma rzetelnej edukacji i nowatorskich rozwiązań technologicznych istotnych dla przemysłu i gospodarki²⁷. Takie tendencje prowadzą do powiększenia się sektora usług w edukacji oraz wzrostu poziomu wykształcenia i rozwoju informatyki. Wpływają też na promocję różnego rodzaju form kształcenia, dzięki którym jednostka aktywnie uczestniczy w procesie pozyskiwania nowej wiedzy i podejmuje innowacyjne działania związane z wykorzystaniem zdobytej wiedzy w praktyce (np. w pracy zawodowej, w życiu codziennym)²⁸. Dzięki zdobywaniu i wykorzystywaniu wiedzy w nowych sytuacjach szybko następuje przyrost informacji. Powstają też coraz bardziej nowoczesne, a zarazem precyzyjne urządzenia, z których człowiek może korzystać w różnych sferach życia, w tym także w edukacji. Dąży się przy tym do wprowadzania zintegrowanego systemu komputerowego wspomagającego zarządzanie organizacją uczącą się²⁹.

Konsekwencją wyżej wymienionych procesów zachodzących w społeczeństwie wiedzy jest promocja nowoczesnej (co nie znaczy, że jakościowo lepszej), a zarazem ustawicznej edukacji człowieka oraz zapewnienie znacznie

²² J. Rifkin, *Koniec pracy. Schyłek siły roboczej na świecie i początek ery postronkowej*, s. 224–225.

²³ Ibidem.

²⁴ A. Lipski, *Co wiemy o „społeczeństwie wiedzy”?*, s. 3.

²⁵ Zob. więcej o tym np. w: A. Wiktorska-Święcka, *Kompetencje kluczowe jednostki jako element kapitału ludzkiego w zmieniającym się globalnym społeczeństwie wiedzy*, w: D. Moroń (red.), *Kapitał ludzki i społeczny. Wybrane problemy teorii i praktyki*, Wrocław, s. 92–100.

²⁶ J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, Kraków 2012, s. 63–77.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

szerszego dostępu do niej³⁰. Wzrasta przy tym liczba szkół i różnych szkoleń, kursów, warsztatów oraz osób z wyższym wykształceniem. Wprowadza się standaryzację wiedzy zdobywanej zarówno w szkole, jak i na studiach wyższych. Dominują algorytmy, skale, punktacje, ankiety, mierzenie wkładu pracy uczestników zajęć oraz ilościowe rankingi osiągnięć uczniów, studentów, nauczycieli, co prowadzi do instrumentalizacji systemu edukacji i podporządkowania go koniunkturalnym wymogom ekonomicznym. „Tendencja ta – jak słusznie twierdzi A. Lipski – dotyka [...] nie tylko [...] absolwentów, ale także samych wytwórców, czyli nauczycieli, którzy poddani są regularnym ocenom ich pracy przy pomocy narzędzi pomiarowych coraz bardziej wymyślnych, a jednocześnie coraz bardziej deformujących obraz specyfiki ich pracy”³¹. Właśnie szkolnictwo wyższe zamieniono w „placówkę usługową”, dostosowując oferty programu i profile kształcenia do wyzwań gospodarki rynkowej³². Dyplom szkoły wyższej traktuje się jako towar, a uniwersytety stają się inkubatorami przedsiębiorczości³³. Edukacja uniwersytecka zmierza do „uzawodowienia”³⁴. Od studenta wymaga się przede wszystkim umiejętności sprawnego wyszukiwania wiadomości i dokonywania ich selekcji z zastosowaniem nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych (np. komputera, Internetu)³⁵. Zanika przy tym „kultura uczenia się i studiowania”³⁶, czego wyrazem jest rezygnacja z samodzielnego myślenia i pogłębionej refleksji na rzecz kształtowania praktycznych, zawodowych umiejętności, „sprowadzonych do poziomu *know-how* w zakresie obsługi multimediiów i skutecznej autoprezentacji marketingowej”³⁷, określonych w mierzalnych efektach kształcenia i weryfikowanych przez różne zespoły ekspertów wewnętrznych i zewnętrznych. Typowe dla społeczeństwa wiedzy są też usługi edukacyjne w formie kursów, szkoleń, warsztatów, prowadzone przez trenerów, mentorów, coachów, których organizatorzy zapewniają łatwe i szybkie efekty w postaci umiejętności interpersonalnych i zdolności bycia kreatywnym w pracy zawodowej³⁸. Marginalizuje się przekaz wiedzy uniwersalnej oraz kulturowanie sprawności i kultury intelektualnej niezbędnej w krytycznym i twórczym odbiorze informacji pochodzących z różnych źródeł³⁹. Stąd też człowiek

³⁰ A. Lipski, *Co wiemy o „społeczeństwie wiedzy”?*, s. 6.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, s. 6–7.

³³ *Ibidem*, s. 6.

³⁴ *Ibidem*, s. 7–8.

³⁵ *Ibidem*, s. 7–9.

³⁶ L. Witkowski, *Koniec kultury uczenia się?*, w: M. Jaworska-Witkowska (red.), *Jaka kultura? Sfera publiczna a spory o edukację, pedagogikę i zarządzanie*, Szczecin 2008, s. 237.

³⁷ A. Lipski, *Co wiemy o „społeczeństwie wiedzy”?*, s. 8.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ L. Witkowski, *Koniec kultury uczenia się?*, w: M. Jaworska-Witkowska (red.), *Jaka kultura?*, s. 237.

staje się podatny na manipulacje np. w kwestii światopoglądowej, konsumencjonalnej, politycznej⁴⁰. W tej sytuacji konieczne są zdecydowanie bardziej rzetelne i miarodajne formy kształcenia ustawicznego angażujące osobę do samodzielnego, pogłębionego, refleksyjnego rozszerzania i aktualizowania zdobytej wiedzy oraz doskonalenia umiejętności i kompetencji zawodowych.

Autoedukacja kapitałem w pracy nauczyciela wychowania do życia w rodzinie

Tendencje zachodzące w społeczeństwie wiedzy w mniejszym lub większym stopniu oddziałują na nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Jego rola w przekazie informacji maleje na rzecz pozaszkolnych źródeł wiedzy. Uczniowie często czerpią informacje na tematy związane z małżeństwem i rodziną oraz życiem z mediów, a przede wszystkim z Internetu⁴¹. Nauczyciel wychowania do życia w rodzinie staje przed koniecznością dobrej znajomości nie tylko założeń programowych przedmiotu, ale również aktualnych zagadnień (w tym także zagrożeń) obecnych w mediach oraz znajomości mentalności uczniów, ich wiedzy osobistej i doświadczeń. To z kolei wymaga permanentnego zaangażowania we własny holistyczny rozwój oraz doskonalenia kompetencji merytorycznych i metodycznych. Istotną rolę odgrywa tu autoedukacja, w której uwzględnia się wymogi stawiane przez społeczeństwo wiedzy. Są to m.in. wyzwania związane z byciem specjalistą w problematyce małżeńsko-rodzinnej oraz innowacyjnością w pracy dydaktyczno-wychowawczej. Oprócz tego istotna jest również otwartość, zdolność do dialogu i umiejętność współdziałania w zespole pedagogicznym. Właściwie przygotowany do pracy edukacyjnej nauczyciel wychowania do życia w rodzinie stwarza uczniom odpowiednie warunki do porządkowania wiedzy, pobudza do samodzielnego i krytycznego myślenia, sprzyja uzupełnianiu wiadomości i pomaga w kształtowaniu światopoglądu w oparciu o uniwersalne wartości. Sam też poszerza wiedzę merytoryczną i metodyczną⁴².

Podstawą autoedukacji nauczyciela wychowania do życia w rodzinie jest nauka i jej wkład w nowatorskie rozwiązania edukacyjne, które można wykorzystać w holistycznym kształceniu uczniów. W tej perspektywie główna aktyw-

⁴⁰ A. Lipski, *Co wiemy o „społeczeństwie wiedzy”?*, s. 8.

⁴¹ Zob. np. A. Gmiterek-Zabłocka, *Dotarliśmy do badań zleconych przez MEN - jest trend: uczniowie i rodzice chcą edukacji seksualnej w szkole*, http://www.tokfm.pl/Tokfm/1,103085,16618345,Dotarliśmy_do_badań_zleconych_przez_MEN___jest_trend_.html (23.02.2015); *Jak wygląda wychowanie do życia w rodzinie?*, <http://ekai.pl/wydarzenia/polska/x82107/jak-wyglada-wychowanie-do-zycia-w-rodzinie/> (23.02.2015).

⁴² Dz. Jankowski, *Autoedukacja*, w: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna...*, s. 234–237.

ność autoedukacyjna nauczyciela to rzetelne, permanentne, krytyczne zgłębianie wiedzy i tworzenie nowych, innowacyjnych, wielostronnie aktywizujących sposobów przekazywania tej wiedzy uczestnikom zajęć *wychowanie do życia w rodzinie* oraz kształcenie i doskonalenie w sobie nowych kompetencji⁴³. Autoedukacja ma zatem sprzyjać zarówno gromadzeniu i przetwarzaniu nowej wiedzy, jak też skutecznemu i twórczemu wykorzystaniu jej w doskonaleniu zawodowym oraz w pracy dydaktyczno-wychowawczej⁴⁴.

W autoedukacji nauczyciela wychowania do życia w rodzinie szczególne miejsce zajmuje wysoki poziom zaangażowania w proces edukacyjny, zdolność do wykorzystania wielości potencjalnych czynników i środków służących rozwojowi osobistemu i zawodowemu, świadomość potrzeby ciągłej ewaluacji aktywności zawodowej oraz umiejętność twórczego współdziałania w gronie pedagogicznym. Niemniej istotne są również osobiste aspiracje i ambicje oraz zdolność do samodzielnego i krytycznego myślenia⁴⁵. Stymulują one nauczyciela wychowania do życia w rodzinie do podejmowania różnych form aktywności autoedukacyjnej. Ułatwiają też dokonywanie wyborów dotyczących lektury publikacji naukowych i pomocy dydaktycznych oraz udziału w zorganizowanych szkoleniach, kursach, warsztatach. Dzięki umiejętności twórczego myślenia nauczyciel wychowania do życia w rodzinie potrafi samodzielnie wybierać wśród docierających do niego informacji o różnej treści i jakości oraz przekształcać te informacje w wiedzę istotną w jego pracy edukacyjnej⁴⁶. Aktywność własna w procesie autoedukacji przyczynia się też do kształtowania kompetencji krytycznego selekcjonowania informacji i przetwarzania ich w wiedzę oraz ich zrozumienia i wykorzystania w pracy dydaktyczno-wychowawczej⁴⁷. Co więcej, wiedza rzetelnie i krytycznie pozyskiwana w procesie autoedukacji ułatwia nauczycielowi wychowania do życia w rodzinie rozumienie świata i uczniów. Pomaga też skutecznie bronić się przed manipulacją stosowaną w mediach i przed konsumpcyjnym, płytkim, uproszczonym korzystaniem z różnych form doskonalenia zawodowego (np. kursów, szkoleń, warsztatów), w których propaguje się ideologię gender i style życia niszczące rodzinę⁴⁸.

Autoedukacja nauczyciela wychowania do życia w rodzinie jest czynnikiem wspomagającym doskonalenie jakości pracy poprzez integrowanie wiedzy i działania edukacyjnego. Minimalizuje negatywne skutki oddzielania teorii od

⁴³ Ibidem; J. Szempruch, *Nauczyciel w warunkach zmiany społecznej i edukacyjnej*, s. 68–81.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ A. Ponikiewska, *Wychowanie w czasach gender*, <http://wpolityce.pl/spoleczenstwo/83149-wychowanie-w-czasach-gender> (23.02.2015).

praktyki. Nauczyciel wychowania do życia w rodzinie bezpośrednio dostrzega aktualne problemy wychowawcze i wyzwania metodyczne, które próbuje rozwiązywać. Interakcje edukacyjne motywują go do poszukiwania innowacyjnych rozwiązań w celu zainteresowania uczniów tematyką zajęć oraz motywowania do aktywnego udziału w odkrywaniu wiedzy na temat małżeństwa i rodziny. Znajduje to wyraz m.in. w popularyzacji zagadnień za pomocą multimedialnych środków dydaktycznych. Przykładowo, nauczyciel wychowania do życia w rodzinie w czasie zajęć może skorzystać z audiowizualnej prezentacji komputerowej, filmów edukacyjnych, tablicy interaktywnej. W ten sposób nie tylko zostaną uzupełnione tradycyjne metody i techniki nauczania, ale także będzie udoskonalona działalność edukacyjna. Co ważne, umiejętność zastosowania technik informacyjnych świadczy o kompetencjach informacyjnych nauczyciela wychowania do życia w rodzinie⁴⁹.

Zawsze jednak głównym czynnikiem warunkującym uczniom dostęp do rzetelnej wiedzy i kompleksowego wsparcia w integralnym rozwoju pozostaje osobowość nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Stąd też w autoedukacji znacząca rolę zajmuje aktywność związana z rozwojem osobowym⁵⁰. To, kim jest nauczyciel wychowania do życia w rodzinie jako osoba, warunkuje skuteczność jego pracy edukacyjnej. Uznawany system wartości, otwartość, cierpliwość, wytrwałość, twórczość, samodzielność w myśleniu i działaniu, podmiotowe traktowanie uczniów, poczucie humoru, empatia, umiejętności prowadzenia dialogu i odczytywania komunikatów niewerbalnych, wysoki poziom samokontroli i samowiedzy, postawa nonkonformistyczna, stabilność emocjonalna, umiłowanie ucznia, autentyczność, świadome, rozumne i refleksyjne bycie z uczniami oraz towarzyszenie im w odkrywaniu autentycznych wartości odgrywa istotną rolę w jakości działań podejmowanych przez nauczyciela podczas zajęć. Nie można zatem pomijać kształtowania tych cech i sprawności w autoedukacji. Przeciwnie, aktywność związana z kształtowaniem dojrzałej osobowości wzbogaca samodzielne zdobywanie wiedzy i poszerzanie umiejętności⁵¹. Wynika wprost z istoty właściwie rozumianej autoedukacji. Decyduje nie tylko o jej integralnym ujęciu, ale także o istotnym znaczeniu dla efektywnej pracy edukacyjnej nauczyciela wychowania do życia w rodzinie.

⁴⁹ Zob. szerzej o tym np. w: B. Kędzierska, *Kompetencje informacyjne w kształceniu ustawicznym*, Warszawa 2007.

⁵⁰ T. Prymak, *Autoedukacja szansą współczesnego człowieka*, w: A. Karpińska, W. Wróblewska (red.), *Kierunki rozwoju dydaktyki w dialogu i perspektywie*, Warszawa 2011, s. 236, 242–243.

⁵¹ Ibidem.

Zakończenie

Autoedukacja wpisana jest w dynamikę rozwoju zawodowego nauczyciela wychowania do życia w rodzinie. Zasluguje ona na uwagę także w kontekście współczesnych zmian społecznych i kulturowych. Pojawienie się tendencji typowych dla społeczeństwa wiedzy rodzi potrzebę dowartościowania wiedzy merytorycznej i metodycznej, którą nauczyciel wychowania do życia w rodzinie zdobywa samodzielnie, z różnych źródeł, wykazując refleksyjność i krytycyzm. Integralnie z tym związana jest umiejętność wykorzystywania tej wiedzy w praktyce, wzbogacona o zastosowanie nowych technologii informacyjnych. Odpowiednie przygotowanie do zajęć wymaga nie tylko wiedzy teoretycznej, ale także twórczego wykorzystania w pracy edukacyjnej. W ten sposób można przezwyciężać dualizm teorii i praktyki oraz wielostronnie aktywizować uczniów.

Dobrze prowadzona i skuteczna autoedukacja wymaga również zaangażowania nauczyciela wychowania do życia w rodzinie w nieustanny rozwój samego siebie według przyjętych wartości⁵². Wraz z doskonaleniem cech osobowych następuje zmiana w myśleniu i działaniu. Nauczyciel wychowania do życia w rodzinie, uczestnicząc w autoedukacji dąży do krytycznego i refleksyjnego pozyskania zarówno nowej wiedzy, jak też do wzbogacenia osobistego doświadczenia. Korzysta przy tym z nowoczesnych form doskonalenia zawodowego (np. zasobów internetowych, zasobów cyfrowych bibliotek), dokonując selekcji i starannej weryfikacji różnych treści dostępnych w Internecie. Za istotne uznaje też współdziałanie z gronem pedagogicznym szkoły, w której pracuje. Ma bowiem świadomość, że wszyscy nauczyciele, stale rozszerzając oraz aktualizując zdobytą wiedzę, umiejętności i kompetencje, wnoszą znaczący wkład w kapitał intelektualny szkoły.

Niewątpliwie społeczeństwo wiedzy umożliwia nauczycielowi wychowania do życia w rodzinie aktywność autoedukacyjną. Świadome, krytyczne i twórcze zaangażowanie w rozszerzanie oraz aktualizowanie zdobytej wiedzy i doskonalenie umiejętności nie wystarczy jednak. Konieczne jest zaangażowanie w rozwój własnej osobowości. Tylko dzięki kompleksowym działaniom autoedukacyjnym możliwe staje się podmiotowe i odpowiedzialne funkcjonowanie nauczyciela wychowania do życia w rodzinie w społeczeństwie wiedzy.

⁵² Ibidem.

AUTOEDUKACJA NAUCZYCIELA WYCHOWANIA DO ŻYCIA W RODZINIE WOBEC WYZWAŃ SPOŁECZEŃSTWA WIEDZY

(STRESZCZENIE)

W społeczeństwie wiedzy kluczową rolę spełnia oświata i nauka. Wzrasta też rola wiedzy teoretycznej w przygotowaniu specjalistów w różnych zawodach. Za istotną uznaje się autoedukację związaną z pracą zawodową. Ta aktywność edukacyjna odnosi się także do nauczycieli wychowania do życia w rodzinie. Są oni zobowiązani do poszerzania wiedzy merytorycznej i doskonalenia umiejętności. Praca zawodowa nauczycieli wychowania do życia w rodzinie wiąże się wprost z dążeniem do podnoszenia efektywności nauczania i wychowania oraz z wdrażaniem uczniów do kształcenia ustawicznego. Rzetelne wykonanie obowiązków zawodowych wynikających z bycia nauczycielem i wychowawcą wymaga aktywnego zaangażowania we własny profesjonalny rozwój poprzez autoedukację. Autoedukacja nauczyciela wychowania do życia w rodzinie dotyczy głównie kwestii merytorycznych i metodycznych. Wynika nie tylko z wymagań programowych oraz oczekiwań podmiotów odpowiedzialnych za edukację (np. dyrekcji szkoły, kuratorium, ministerstwa edukacji narodowej) i społeczeństwa, ale także z uznawanego systemu wartości, własnych zainteresowań i doświadczeń zawodowych. W praktyce nauczyciel wychowania do życia w rodzinie sam decyduje o wyborze treści, metod i środków autoedukacji. Szkoła jako miejsce pracy wspomaga go w dokonywaniu wyboru poprzez motywację do twórczej aktywności i stawianie zobowiązań związanych z doskonaleniem zawodowym.

SELF-EDUCATION OF A PREPARATION FOR FAMILY LIFE TEACHER IN THE FACE OF CHALLENGES POSED BY THE KNOWLEDGE-BASED SOCIETY

(SUMMARY)

In the knowledge-based society, education and science play a key role. Also, the significance of theoretical knowledge in training specialists in various professions is increasing. Self-education in professional life is considered important. Such educational activity also applies to Preparation for Family Life teachers who are under the obligation to expand their knowledge and to develop their skills. Professional career of Preparation for Family Life teachers is directly linked to the need of increasing the efficiency of teaching and educating, as well as introducing pupils to lifelong learning. Diligent fulfilment of professional duties, which result from being a teacher and educator, requires an active commitment to one's professional development through self-education. Self-education of a Preparation for Family Life teacher concerns mainly knowledge-related and methodological issues. It results not only from curricular requirements and expectations of institutions responsible for education (e.g. headmasters, education office, Ministry of Education) and the society, but also from the established system of values, teachers' own interests and professional experience. In practice, Preparation for Family Life teachers decide themselves on the issues, methods and means of self-education. The school as their workplace supports them in making the choices by motivating them to creative activity and by setting requirements for professional development.

SELBSTBILDUNG DES LEHRERS FÜR DAS FACH ERZIEHUNG ZUM LEBEN IN DER FAMILIE ANGESICHTS DER HERAUSFORDERUNGEN DER WISSENSGESELLSCHAFT

(ZUSAMMENFASSUNG)

In der Wissensgesellschaft spielt die Bildung und Wissenschaft eine Schlüsselrolle. Die Bedeutung der theoretischen Bildung für die Vorbereitung der Fachkräfte in verschiedenen Berufen wächst ständig. Die Weiterbildung im Bereich des eigenen Berufes wird für wichtig gehalten. Dies bezieht sich auch auf die Lehrer für das Fach Erziehung zum Leben in der Familie. Sie sind verpflichtet, ihr Fachwissen zu erweitern und Fertigkeiten zu verbessern. Die berufliche Tätigkeit der Lehrer für das Fach Erziehung zum Leben in der Familie ist direkt mit der Erhöhung der Lehr- und Erziehungseffekte verbunden sowie mit der Einübung der Schüler in die ständige Selbstbildung. Eine solide Erfüllung der Berufspflichten, die aus dem Lehrer- und Erzieherberuf resultieren, verlangt nach einem aktiven Engagement für die eigene professionelle Entfaltung durch die Selbstbildung. Die Selbstbildung des Lehrers für das Fach Erziehung zum Leben in der Familie bezieht sich hauptsächlich auf Sachfragen sowie methodische Dinge. Dies ergibt sich nicht nur aus den Erfordernissen der Programmgrundlage sowie aus den Erwartungen der Verantwortlichen für die Erziehung und Bildung (Schuldirektion, Kuratorium, Bildungsministerium) und der Gesellschaft, sondern auch aus dem Wertesystem, eigenen Interessen und der Berufserfahrungen. Praktisch entscheidet der Lehrer für das Fach Erziehung zum Leben in der Familie selbst über die Auswahl der Inhalte, der Methoden und Mittel der Selbstbildung. Die Schule als sein Arbeitsort unterstützt ihn in dieser Entscheidung durch die Motivierung zur kreativen Aktivität sowie durch Forderungen, die mit der Berufsbildung verbunden sind.